

מדריך למורה במקצוע עברית לכל

מארג שפה

לשון

תוכנית לימודים למסלול לימודי תעודה

10 שנות לימוד – תשפ"א

כותבות ומעדכנות התוכנית:

כתבה - זיוה אילני

עדכונים – ענת בנטוב

לשון

למה ללמוד וללמד לשון?

אנחנו משתמשים בלשון על כל צעד ושעל בחיינו. הלשון היא כמו אוויר לנשימה. אנחנו מדברים את לשוננו בקלות ובטבעיות, כשם שאנו נושמים, ואנו זקוקים לה כשם שאנו זקוקים לאוויר לנשימה. בכל פעולה אנו משתמשים בלשון. דיבור, האזנה, קריאה, כתיבה, הלשון משמשת אותנו בראש ובראשונה לתקשורת יומיומית: אנחנו מבקשים, מזהירים, מספרים, מתבדחים, מודיעים, שואלים, עונים, מפטפטים, מודים, מברכים, מקללים, ובקיצור: מתקשרים בעזרת הלשון.

התפקיד העיקרי והחשוב ביותר של הלשון הוא יצירת תקשורת, אך אין הוא התפקיד היחיד. הלשון מאפשרת לנו להביע את דעותינו, את מחשבותינו ואת רגשותינו. אנו יכולים להביע אותם בעל-פה או בכתב: בשיחה עם חבר טוב או בנאום מעל בימה פוליטית, ביומן סודי הנשמר במגרה או במאמר גלוי בעיתון. ואיך אתם חושבים שאתם חושבים? הלשון עוזרת לנו בפעולת החשיבה. הלשון נותנת שמות למושגים השונים ו"מלבישה" במלים את הרעיונות. בעזרת הלשון אנו מסוגלים לחשוב על נושאים רבים ומגוונים, לארגן את מחשבותינו, לתכנן, למיין ולבקר את מה שאנו עושים. אנחנו לומדים הרבה מאוד בעזרת הלשון. את מרבית ידיעותינו על העולם אנו רוכשים באמצעות שמיעה או קריאה. אבותינו למדו על העולם בעיקר מסיפורי עם ומאגדות, שנמסרו בעל-פה מדור לדור. כיום משמשת השפה הכתובה לשימור ולטיפוח של התרבות באמצעות הספרות והתיאטרון. ספרי המדע והעיתונות מזינים אותנו בידע עצום וכמוהם שלטי הפרסומת וכתבות הרדיו והטלוויזיה. לשון היא גם מקור להנאה בחיינו, ובלעדיה היו החיים משעממים מאוד.

בעצם מה היינו עושים ללא השפה?

יש מה ללמוד על הלשון. מקצוע הלשון בבית הספר אינו בא ללמד את הלשון עצמה; הוא אינו בא ללמד דובר עברית לדבר עברית. מקצוע הלשון בא ללמד את דובר השפה על הלשון שהוא משתמש בה: על המבנה שלה, על תופעות בלשון, ועל ההיגיון והחוקיות בלשון.

<http://lib.cet.ac.il/pages/item.asp?item=3722>

אנחנו חיים בארץ מרובת לשונות. העליות ארצה ממשיכות גם כיום, ורבים מתלמידינו ממשיכים לגדול על שפת אמם. את העברית הם קולטים מחוץ לבית: במקרה הטוב הם לומדים אותה במערכת החינוך, ובדרך כלל משלימים ומבססים אותה ברחוב. וכך למקרים רבים אין ללומדים בסיס שפתי נכון

לפי דרישות מערכת החינוך מלמדים את חוקי השפה, שלכאורה אין להם קשר ישיר לשפה שבה משתמשים רוב האנשים, אבל חוקים אלה מאפשרים ללומד אותם להבין את המבנה הבסיסי של השפה. הם מחייבים אותו לחשוב - לפחות בזמן הלמוד - על מבנים תיקניים, והם מאפשרים לו לבדוק ולהפנים את האפשרויות הגלומות בשפה התיקנית.

לחלק מתלמידים שלנו (ולא רק להם) יש קושי רב לבטא את עצמם בעל פה ובכתב. השפה שלהם דלה וחסרה. שעורי הלשון יחשפו אותם לאוצר מילים רחב יותר, לרובד שפה גבוה יותר מזה שהם משתמשים בו ויתנו להם כלים לשימושים נרחבים בשפה.

בלימודי הלשון ניגע לא רק בחלקי הדיבור, בצורות הסמיכות, בנרדפות והניגודיות, אלא גם במערכת הפועל ובתחביר, שיש להם חשיבות רבה מאד ביצירת שפה נכונה.

יחידת לימוד שישית - לשון – מערכת הפועל (בחירה)

ידיעת מערכת הזמנים והתאמת השימוש בצורות הגוף הנכונות לפי מערכת זו, הם חלק חשוב ביותר במבנה המשפט בכלל ובשפה הדבורה כמו בשפה הכתובה בפרט.

מערכת הגופים:

שם הגוף	הצורה הלשונית	
אני	מדבר/ת	גוף ראשון יחיד/ה
את/ה	נוכח/ת	גוף שני יחיד/ה
היא/הוא	נסתר/ת	גוף שלישי יחיד/ה
אנחנו	מדברות/מדברים	גוף ראשון רבים
אתן/אתם	נוכחות/נוכחים	גוף שני רבים
הן/הם	נסתרות/נסתרים	גוף שלישי רבים

הזמנים במערכת הפועל: תפיסת הזמן בשפות השמיות היא תפיסה של מרחב פעולה (בניגוד לתפיסת הזמן של שעות ודקות): עבר (פעולה שהסתיימה); עתיד (פעולה שלא התחילה); הווה (פעולה שהתחילה ולא הסתיימה); ציווי (פעולה מיידית).

סיומות הגופים בעבר

אני/מדבר/גוף ראשון XXXתי (גדלתי)
 את/ נוכחת/ גוף שני XXXת (גדלת) אתה/ נוכח / גוף שני XXXת (גדלת)
 היא נסתרת /גוף שלישי XXXה (גדלה) הוא/נסתר/גוף שלישי XXX (גדל)
 אנחנו / מדברים / גוף ראשון XXXנו (גדלנו)
 אתן/ נוכחות/גוף שני XXXתן (גדלתן) אתם/נוכחים/גוף שני XXXתם (גדלתם)
 הם/הן = נסתרים/נסתרות = גוף שלישי XXXו (גדלו)

סיומות הגופים בעתיד

אני/מדבר/גוף ראשון XXXא
 את / נוכחת / גוף שני XXXי אתה / נוכח / גוף שני XXXת
 היא / נסתרת / גוף שלישי XXXת הוא / נסתר / גוף שלישי XXXי
 אנחנו / מדברים / גוף ראשון XXXנ
 אתם / נוכחים / גוף שני XXXו אתן / נוכחות / גוף שני XXXנה
 הם / נסתרים / גוף שלישי XXXו הן / נסתרות / גוף שלישי XXXנה

הגופים בהווה / בבינוני

תפיסת ההווה היא שמדובר בפעולות שהחלו וטרם הסתיימו, אין הבחנה של יחידות זמן ברורות. אין גם פירוט של גופים. יש מקבצים של גופים, מפני שצורות אלה זהות לצורות שבשם העצם (השומר שומר).

יחיד = אני / אתה / הוא = מדבר + נוכח + נסתר

יחידה = אני / את / היא = מדברת + נוכחת + נסתרת

רבים = אנחנו / אתם / הם = מדברים + נוכחים + נסתרים

רבות = אנחנו / אתן / הן = מדברות + נוכחות + נסתרות

העיקרון נשמר בכל הבניינים, המוספיות משתנות בהתאם לבניין.

תרגול:

1. ציין את האות ואת הזמן של כל אחד מהפעלים הבאים:

הפעל	האות	הזמן
שמענו		
תשמחי		
נבדק		
תקטיו		
הלכתי		
אקרא		
תשמרו		
עשית		
למדנו		
נוכח		
תשטף		
אתבונן		
אחפש		

		יִקְרָכוּ
		תִּתְּנוּ דָּן
		הִצִּיחַ
		הִצִּיחָה
		יִכְנֹס
		סִימָת
		אָצִיעַ
		תִּכְדָּלוּ
		אָרָד

הוצאת שורשים

מטרה: כל אדם צריך לדעת להוציא שורש מפועל נתון כדי להשתמש במגוון האפשרויות של השורש וליצור משפחות מילים.

דרך העבודה: להציג בפני התלמידים פועל כלשהו, להדגיש את שלוש אותיות השורש (בצבע, או בחיזוק האותיות). יש לחזור ולהסביר את מהות הפועל בעברית, הכולל גוף, זמן ומהות, ולהדגיש שבהוצאת השורשים מנטרלים את הגוף ואת הזמן ונשארים רק עם המהות = השורש.

אחת האפשרויות למצוא את השורש היא לשאול מה הוא עשה אתמול = צורת העבר בזכר ומקבלים את השורש (עבר-זכר = עז) = ראשי תיבות המקלים על התלמיד לזכור מה עליו לעשות. לדוגמה: משחקים – מה הוא עשה אתמול/ הע"ז של המילה? = שחק, וזה השורש).

לדוגמה: כתבתי = גוף (אני) + זמן (עבר) + השורש = כתב. זו המהות של הפועל.

תרגול: שורה של פעלים, להוציא שורשים.

כתבו את שורשו של כל פועל: שִׁמְרְנוּ, הִצִּלְחָתִי, תִּתְּקַדֶּם, נִמְסְרוּ, בִּקְשָׁנָה, מִבְטָלֶת, מוֹסְרִים, הִסְדֵּר, יִשְׁפֹּץ.

~~בכיתה מתקדמת יותר – אפשר לבנות טורים של – שורש זמן גוף | ורשימה של פעלים~~

הל"כ עבר מדברים (גוף I/אנחנו)

לדוגמה: הִלְכְנוּ

נְשֹׂאֲרָתָם	שא"ר עבר נוכחים (גוף II/אתם)
שׁוֹמְעִים	שמ"ע הווה נסתרים (= רבים/גוף III)
קִדְמָתִי	כולם=אנחנו, אתם,הם)
יְבָקְשׁוּ	קד"מ עבר מדבר/ת (גוף I = אני)
צָנְנוּ	
מִלְבִּישִׁים	
אֶבֶדְק	
הִתְקַשְּׁרוּ	
תִּתְמַקְּדִי	
אֲדַבֵּר	

התלמיד ימלא את הטורים בנתונים שהוא מוציא מכל פועל.

הבניינים

מה ההבדל בין "כתבתי" לבין "הכתבתי"? מתי משתמשים בזה ומתי בזה?

ההבדל הוא בהוראה של כל אחד מהם:

כתבתי = כתבתי לעצמי, אני בצעתי את הפעולה, וזו פעולה פשוטה, רגילה, יומיומית.

הכתבתי = גרמתי למישהו אחר לכתוב. לא אני בצעתי את הפעולה, אבל הייתה כאן גרימת פעולה/שרשרת של פעולות, אני עשיתי משהו: גרמתי למישהו אחר לכתוב, כלומר בעקבות הפעולה שלי, מישהו נוסף עשה פעולה.

הבדלים אלה קיימים לכל אורך השפה, והפעלים ערוכים בקבוצות. קבוצות אלה נקראות "בנינים". לכל קבוצה כזו = בנין = יש שם ומשמעות:

שם הבניין	משמעותו	דוגמות
בנין פִּעַל / קל	פעולות רגילות, יומיומיות לכל הפעלים בבנין זה תהיה משמעות של פעולה רגילה.	כָּתַבְתִּי, לָבַשׁ, צָחַק
בנין נִפְעַל	סביל, הדדי, חוזר. לכל הפעלים בבנין זה תהיה משמעות של פעולה סבילה, או הדדית, או חוזרת (נפגש עם מישהו = הדדי. נסגר בחדרו = סגר את עצמו, הפעולה חזרה אליו).	נִכְתַּבְתִּי, נִפְגַּשׁ, נִסְגַּר

בנין הפעיל	גורם פעולה, פעולה רגילה. לכל הפעלים בבנין זה תהיה משמעות של גרימת פעולה.	הלביש, הכתיב
בנין הפעל	סביל = מקבל פעולה לכל הפעלים בבנין זה תהיה משמעות של קבלת פעולה = סביל	הלבש, הכתב
בנין פעל	פעולות חזקות, מכוונות, נשנות (חוזרות על עצמן), רצוניות כל הפעלים בבנין זה משמעותם תהיה של פעולות חזקות.	שלב, שבר, רקד, כדרר
בנין פעל	פעולות סבילות = מקבל פעולה משמעות כל הפעלים בבנין זה תהיה של קבלת פעולה = סבילות	שלב, שבר, רסק
בנין התפעל	פעולות חוזרות, הדדיות, מכוונות. כל הפעולות בבנין זה תהיינה בעלות משמעות של פעולה חוזרת, או מכוונת, או הדדית (התכתב עם מישור) = הדדיות; התלבש = הלביש את עצמו = פעולה חוזרת).	התלבש, התכתב

תרגיל

השלם את הטבלה הבאה:

הכּוּלַּף	השׁוּרֵע	הלֵאן	הבְּנִיין	המַשְׁמָעוּת
הַתְּמַקֵּד				
לִפְנֵינִי				
אֶשְׁכַּח				
לֹאֲכֹדִים				
תִּלְבִּישׁוּ				
יִרְעֶה				
סִדֵּר				
מִסְדְּרִים				

				נָקֵהָל

איך מוצאים את הבניין (והשורש)?

מעבירים את הפועל הנתון לזמן עבר בצורת הזכר (ע"ז). לדוגמה: פועל נתון –מָסַר. צורת העבר-זכר (הוא אתמול): מָסַר. הניקוד והצליל של הפועל מָסַר זהה לצורת הניקוד והצליל של שם הבניין פָּעַל, לכן הבניין של הפועל ימסר הוא פעל (שכינויו הוא "קל"), והשורש הוא מס"ר. דוגמה נוספת: הפועל הנתון הוא הָזַהַר, וצורת הע"ז (הוא אתמול) היא נָזַהַר = נָפַעַל צליל זהה. לכן הבניין הוא נפעל והשרש הוא זה"ר.

תרגיל

השלימו את הטבלה:

הפועל	ע"ז	שורש	בנין	משמעות	זמן	אזכר
הִלָּחֵנוּ						
הִכָּרִיחוּ						
מִצָּלִיחִים						
יִסְכְּכוּ						
תִּקְטִיחוּ						
אָפַח						
תִּסְלָקִי						
אָפַח						
אֶקִּיט						
מוֹסְרִים						
הִתְאַפֵּי						
תִּתְרַגְּלִי						
אָסַפְר						
יִקְדָּמוּ						
נִכְנָסָה						

						תתקשרנה
						אסר
						שכחתי
						סורקת
						יאסרו

יחידת לימוד שביעית – לשון - התחביר (בחירה)

המטרות

- לדעת לנתח משפט ברמה בסיסית.
- לדעת לזהות את סוגי המשפט.

דרך העבודה: נושא התחביר מחולק לשניים:

- א. חלקי המשפט ברמה בסיסית.
- ב. סוגי המשפט

א. חלקי המשפט

בסיס המשפט בנוי משני תפקידים - נושא ונשוא.

כדאי להבהיר לתלמידים שמשפט הוא צרוף מילים בודדות, שמקבלות "תפקיד" וכך מתקבלת משמעותו של המשפט. כשם ששחקנים על הבמה הם קודם כל אנשים עם שמות פרטיים, ורק התלבושת או הטקסט הופכים אותם לשחקנים ואת מה שהם עושים – להצגה, כך המילים, שיכולות להיות פועל, שם עצם או תואר "מתלבשות" במילות יחס והופכות למשפט.

לדוגמה: דניאל הלכה לקולנוע.

דניאל = שם פרטי. הלכה = פועל. ל = מילת יחס. קולנוע = שם עצם.

כל אחת לחוד היא חלק דיבור עם משמעות מצומצמת, אבל החיבור יחד יוצר משפט בעל משמעות שונה לחלוטין.

איך מוצאים מי הנושא ומי הנשוא?

שואלים מי על כל מילה במשפט. כאשר מקבלים תשובה לשאלה מתוך המילים שבמשפט – התשובה היא הנושא, והשאלה נשאלה על הנושא.

לדוגמה – במשפט הנ"ל – מי דניאל? אין לנו תשובה. מי הלכה? יש תשובה – דניאל. לכן דניאל = הנושא, הלכה = הנושא (כי עליה קיבלנו תשובה).

דוגמה נוספת: את הנעליים הוא נעל במהירות.

מי את הנעליים? אין תשובה. מי הוא? אין תשובה. מי נעל? – יש תשובה = הוא.

לכן - הוא = נושא נעל = נושא.

אפשרות נוספת לקבוע נושא ונושא קיימת במשפטים פועליים (שיש בהם פועל). מאתרים את הפועל במשפט ועליו שואלים – מי? התשובה תהיה כמובן הנושא.

לדוגמה: הישראלי לא יוותר על הסלולארי שלו אף פעם.

הפועל במשפט הזה הוא יוותר. מי יוותר? - הישראלי. לכן - המילה "הישראלי" היא הנושא ו"יוותר" היא הנושא.

תרגיל: סמנו את הנושא ואת הנושא במשפטים הבאים:

1. בפרסומת הצ'ט הפרסומאים את האכונות החדשה.
2. הנצרה הזאת סיימה ראלנה את האבחון.
3. ראש הממשלה הצליח במשימתו.
4. הבנה טובה של החומר מסייעת בלימודים.

לעתים הנושא והנושא מגולמים באותה מילה. במקרה כזה יש לציין שאותה מילה היא גם נושא וגם נושא.

לדוגמה: סיימנו את התרגיל.

מי סיים? אנחנו. המילה "אנחנו" נמצאת בתוך המילה "סיימנו" (סיים + אנחנו), לכן "סיימנו" היא נושא + נושא.

יש לתת לפחות שניים שלושה תרגילים למציאת הנושא והנושא.

תרגיל לדומה:

1. אהרנו על הרכוש

2. הפתרונות לבציה מתמקדים בסיוון מקורות הידע.
3. בדיקת הקריטריונים מטיבה על האופטים צומס רב.
4. רשת האינטרנט יצרה מהפכה בהרצלי הצריכה של האופטים.
5. לא מצאתי את הצט שלי.

כששולטים במציאת הנושא והנושא, יש ללמד את חלקי המשפט הבאים: משלים פועל ומשלים השם.

חשוב להדגיש, שתמיד צריך לאתר את הנושא והנושא תחילה, ורק אחר כך לפנות למשלימים. מרגע שמסמנים את הנושא והנושא, לא מתייחסים אליהם יותר, אלא בודקים את המילים ברמת חלקי הדיבור, כלומר פעלים ושמות. כל מילה שתתקשר לפועל, תהיה משלים פועל. כל מילה שתתקשר לשם תהיה משלים שם.

לדוגמה: אנחנו מחפשים מטרה משותפת.

שלב א' - מי אנחנו? אין תשובה. מי מחפשים? אנחנו. לכן - אנחנו = נושא מחפשים = נושא.

שלב ב' - "מטרה" - מתקשרת למילה "מחפשים" שהיא פועל, לכן מטרה = משלים פועל. "משותפת" מתחברת למילה "מטרה" שהיא שם, לכן משותפת = משלים שם.

תרגיל: ציון את התפקיד התחבירי של המילים במשפטים הבאים:

1. ממשלה טובה יוצרת חברה טובה.
2. אנשי הישוב דאגו לפתוח המדינה.
3. שפטנו את עצמנו לחומרה.
4. האים של ים המלח מרפאים מחלות.
5. ההורים נתנו לידיהם שוקולד.
6. הסוכר מליק מאד לאוץ.
7. אנחנו שוארים על איכות הסביבה.
8. לסביבת החיים שלנו אנחנו דואגים.
9. מצאנו את הפתרון לשאלה.

ב. סוגי משפט

ישנם שלושה סוגים עיקריים של משפט: משפט פשוט, משפט מאוחד/מחובר ומשפט מורכב.

מטרה: לדעת לזהות את סוג המשפט הנכון מבין משפטים נתונים.

דרך העבודה: יש להבין את ההבדל בתבנית המשפט בין המשפטים:

א. **המשפט הפשוט:** במשפט זה יש נושא אחד, נושא אחד ומשלימים שונים.

לדוגמה: אחיו של אורי קנה שלוש מחברות חדשות.

הנושא (מי קנה?) = קנה הנושא (התשובה לשאלה) = אחיו.

של אורי (מתחבר למילה אחיו) = משלים שם; שלוש מחברות (מתחבר למילה קנה) =

משלים פועל; חדשות (מתחבר למילה מחברות) = משלים שם.

ניתן לראות שבמשפט הנ"ל יש רק נושא אחד ונושא אחד.

משלימים שונים אינם משנים את סוג המשפט!!

ב. **המשפט המאוחד/המחובר:** המשפט המאוחד בנוי מחיבור של שני משפטים יחד, לכן הוא

נראה גם מאוחד וגם מחובר. בכל אחד משני המשפטים יש נושא ונושא. בין המשפטים

יש פסיק ואחריו מילת קישור.

לדוגמה -

ירדנה יצאה מהחדר, אבל רותי נשארה. משפט א' – ירדנה יצאה מהחדר משפט ב' – רותי

נשארה. בין המשפטים יש פסיק וגם מילת הקישור "אבל".

ירון למד בחריצות, לכן הוא הצליח במבחן. משפט א' – ירון למד בחריצות. משפט ב' – הוא

הצליח במבחן. בין המשפטים יש פסיק ומילת הקישור "לכן".

במשפט המאוחד, כל אחד מהמשפטים נקרא "איבר" והם ממוספרים באותיות – איבר א',

איבר ב'.

איבר ב' מתחיל עם מילת הקישור.

לדוגמה: היום שורר שרב כבד, על אף זאת יצאו רבים לטייל.

איבר א'

איבר ב'

למילות הקישור יש משמעות, לכן הן ממלאות תפקיד לוגי (הגיוני):

1. **קשר של הוספה** - ו, גם, אף, זאת ועוד, בנוסף לכך, יתרה על כך.....

2. **קשר של ניגוד** - אך, אבל, אולם, ברם, בניגוד לכך, לעומת זאת.....

3. **קשר של סיבה/תוצאה** - לכן, מסיבה זו, כתוצאה מכך, עקב זאת, בשל כך, בגלל זה
4. **קשר של ויתור** - למרות זאת, על אף זאת, אף על פי כן.....
5. **קשר של תנאי** - במקרה של, בלא זה/זאת.....

לדוגמה: ערך הכסף בעולם ירד, **לעומת זאת** ערך המטבע הישראלי עלה.

הקשר הלוגי של המשפט הוא ניגוד.

תרגילי לדוגמה:

- א. במשפטים הבאים ציינו את סוג המשפט (פשוט או מחובר (מאוחד)).
- ב. במשפטים המחוברים (מאוחדים) ציינו את סוג הקשר הלאי.
1. החדשות המרעישות עוררו בהלה בציבור.
2. הזמרת המפורסמת תופיע בסדרת מופעים, אבל כל הכרטיסים אזלו.
3. קנינו מכשיר מיוחד לסחיטת ירקות ופירות, ואנחנו נהנים ממנו טרם.
4. החוקר התאמר על אי בודד כדי לחקור את חיות הבר.
5. לכבוד יום העצמאות קושטו כל הכיכרות בדגלים.
6. הדגלים של יום העצמאות נשארו תלויים זמן רב, לכן הם נקרעו.
7. למרות העם יצאנו לטייל בחוץ.
8. ירד עס, למרות זאת יצאנו לטייל בחוץ.

המשפט המורכב: משפט זה בנוי משני חלקים התלויים זה בזה - חלק אחד - הנקרא עיקרי - משעבד את החלק האחר הנקרא פסוקית.

בין העיקרי לפסוקית יש מילות שעבוד: **ש, כי, אשר, כאשר, כש, מפני ש, אחר ש, בזמן ש, אם, לו, אילו**

חשוב לזכור – הפסוקית מתחילה במילת השעבוד.

לדוגמה: כולם מקווים שהמשלה החדשה תחזיק מעמד.

עיקרי פסוקית

החלק שמתחיל באות "ש" הוא הפסוקית. החלק האחר הוא העיקרי.

הפסוקית יכולה להיות גם בתחילת המשפט, אבל היא תמיד תהיה פסוקית, מפני שהיא מתחילה במילת השעבוד.

כאשר משפט מתחיל בפסוקית, יש פסיק בינה לבין המשפט העיקרי.

לדוגמה: **אף על פי** ששורר שרב, יצאנו לטיול.

פסוקית עיקרי

הכלב של משה נובח מפני שהוא מרגיש סכנה.

עיקרי פסוקית

תרגיל לדואמה: לפניכם משפטים מורכבים. סמנו את הפסוקית בכל משפט

1. בארות המים התייבשו מפני שהייתה שנת בצורת.
 2. מפני שאיחרתי לשיצור, לא הבנתי את הנאמר.
 3. אני רצו כי לא אכלתי.
 4. אחרי שנסיים את השיצור, נלק לאכול.
 5. כשהמדען הציע את עבודתו, הקשיבו לו כל הנוכחים קשה רב.
 6. מנהל טוב מקפיד עלפחות חלק מהרווחים ישארו בקופה.
 7. אני מציעה שנמשיך לתרגל.
 8. שמעתי שהטיל שלפה היה מוצלח מאד.
 9. אף על פי שתרגלנו, אנחנו לקוקים לתרגול נוסף.
 10. התכנית שהציע השר הבכיר לא התאימה לקווי המתאר שהמשרד תמך בהם.
- בספרי הלמוד השונים יש שפע של תרגילים בתחביר.

לאחר שמראים את שלושת סוגי המשפט - באותו שיעור - זה בצד זה, יש להסביר את תהליך העבודה:

- א. יש לחפש את מילת **השעבוד**. אם נמצאה, יש לסמן אותה בעיגול ולבדוק אם יש שני משפטים - כלומר פעמיים נושא ונושא.
- ב. אם לא מוצאים מילת שעבוד, מחפשים **פסיק שצמודה לו מילת קישור**. אם נמצאו - תוחמים אותם בריבוע ובודקים אם אכן נמצאים שני משפטים, כלומר פעמיים נושא ונושא.
- ג. אם לא נמצאה מילת שעבוד, ולא נמצאה מילת קישור, סימן שזה משפט **פשוט**, שיש בו רק נושא אחד ונושא אחד.

תרגיל לדוגמה:

לפניכם שלושה משפטים.

- א. קבצו את סוף המשפט (פלוט, מחובר/מאוחד, מורכב)
 - ב. ציינו מהו הקשר הלוגי המשותף לשלושת המשפטים.
1. בחורף האחרון ירדו גשמים רבים, אף על פי כן משיכים להתכיל מי ים.
 2. אף על פי שירדו גשמים מרובים, המשיכו הרשויות בהתכילת מי היס.
 3. למרות הגשמים המרובים משיכות הרשויות להתכיל מי ים.

תהליך העבודה:

- בודקים אם במשפט הראשון יש מילות שעבוד (ש, כי, אשר, כאשר וכו') מאחר שאין, ממשיכים ובודקים אם יש פסיק שאחריו יש מילת קישור. במשפט הראשון יש גם פסיק וגם מילות קישור(אף על פי כן), לכן זה משפט מחובר/מאוחד.
- בודקים את המשפט השני - האם יש בו מילת שעבוד? כן, יש בו שעבוד(אף על פי ש....), לכן זה משפט מורכב. מסמנים את החלק שמתחיל בשעבוד ומתחמים אותו עד הפסיק - אף על פי שירדו גשמים מרובים. זוהי הפסוקית.
- בודקים את המשפט השלישי - האם יש בו מילת שעבוד? = לא. האם יש בו פסיק שאחריו מילת קישור = לא. מכאן שלפנינו משפט פשוט. ליתר בטחון בודקים אם יש בו נושא אחד ונושא אחד בלבד.

הצעה לתרגיל מסכם בתחביר:

- א. קבצו את סוף המשפט (פלוט, מחובר/מאוחד, מורכב).

(מי שרוצה ראה גבוהה יותר, יכול לבקש שבמספט מורכב יתחמו את הפסוקית).

ב. ציינו את תפקידן התחבירי של המילים המסומנות בקו.

1. אני מציעה שנטפס אל ראש ההר כדי לראות את השקיעה.
2. הרוחות הצלות הציפו את עלי העצים למרחק גדול מאד.
3. האבטלה בערי השדה גבוהה מאד, לכן רבים עוזבים אותן.
4. הוא מוסיף מלח למלון עוד לפני שהוא טועם אותו.
5. המנהיג הגולה של טיבט דוגל בעקרון של אי-אלימות.
6. רבבות מצריצות התכנסו כדי לשמוע את דבריו של המנהיג.
7. מחאה חברתית היא סימן מובהק לכך שהמצמדות הנמוכים אינם מרוצים.

8. הישיבה כונסה ברעז האחרון, לכן רבים מחברי הוועד לא הגיעו.
9. כל אדם אחראי למעשיו, למרות זאת רבים מתנצרים מאחריות על מעשיהם.

10. השיטפונות הקשים שירדו באירופה, הצילו ערים רבות.

יחידת לימוד שמינית – לשון - שם המספר וצירופי סמיכות

למורה - את שם המספר יש לשייך לעבודת התלקיט.

את שם המספר ממיינים לשלוש קבוצות: מספר מונה, מספר סודר ומספר חלקי.

א. מספר מונה

במספר מונה יש שתי צורות עיקריות - כמו בשם: זכר ונקבה, כשלכל צורה יש נפרד ונסמך.

כשאנו סופרים, אנו משתמשים בצורת הנקבה!
--

זכר

נקבה

נפרד נסמך

נפרד נסמך

אַחַת	אַחַת	אַחַד	אַחַד
שְׁלוֹשׁ	שְׁלוֹשׁ	שְׁלוֹשָׁה	שְׁלוֹשָׁה
אַרְבַּע	אַרְבַּע	אַרְבַּעַת	אַרְבַּעַת
שְׁמוֹנֶה	שְׁמוֹנֶה	שְׁמוֹנֶה	שְׁמוֹנֶה

בנקבה הצורות קצרות. בזכר הצורות ארוכות.

בנקבה אין הבדל בין צורות
הנפרד לבין צורות הנסמך.

בזכר - סיומת אה < את
< את

צורת נסמך תופיע רק במספר מונה עד 10. מעל 10 – אין צורות נסמך.

צורת נסמך תופיע רק לפני שם מיודע!

זכר	נקבה
אחד-	אחת-עשרה
עשר	שתיים-עשרה
שנים-עשר	שלש-עשרה
שלושה-עשר	*
*	שמונה-עשרה
שמונה-עשר ...	וכו'

במספרים: 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90 - אין הבדל בין זכר לנקבה.
100 – מאה – נקבה: שלוש מאות, ארבע מאות... שמונה מאות..
1000 – אלף – זכר: שלושת אלפים... ששת אלפים, שבעת אלפים, תשעת אלפים...

שימו לב!

- את ימי החודש מונים במספר מונה זכר: אחד במאי, תשעה באב, עשרה בטבת.
- שמות עצם כמו: איש, דקה, מטר, דונם, יום, חודש, שנה, ליטר, קילוגרם, טונה, אחוז, שקל... מעל 10 – ניתן להשתמש בצורת היחיד: שלושים מטר. (אבל: שלושה מטרים).
- אחרי המילה "פי" שם המספר יהיה בזכר: פי שבעה, פי עשרה.
- ו' החיבור מנוקדת בהתאם לכללים:
בקמץ - לפני וָשש, וָשבע, וָתשע, וָרבע (אם כי זו לא חובה ואפשר גם בשוא)

בשורוק - לפני שווא: וּשְׁתִּים, וּשְׁלוּשָׁה, וּשְׁמוֹנֶה.. (וּשְׁ..)

בפתח - לפני חטף פתח: וְחֲמִשָּׁה, וְחֲמִשִּׁים..

5. מספר סתמי יצוין בנקבה. זה מספר שאין אחריו כינוי. (אפשר להוסיף לפניו את

המילה "מספר")

אני נוסעת באוטובוס עשרים וְחֲמִשָּׁה.

פתח בעמוד שלושים וּשְׁתִּים.

ב. מספר סודר

נקבה: ראשונה, שנייה, שלישית... ה אחת עשרה, ה שתיים עשרה..

זכר: ראשון, שני, שלישי... ה אחד עשר, ה שנים עשר..

תרגיל א - סמנו את התשובה הנכונה

1. חברתי גרה ברחוב הרצל

א. פלוסיט וּשְׁמֹנֶה לַפְנֵי פלוסה נים.

ב. פלוסיט וּשְׁמֹנֶה לַפְנֵי פלוס נים.

ג. פלוסיט וּשְׁמֹנֶה לַפְנֵי פלושה נים.

ד. פלוסיט וּשְׁמֹנֶה לַפְנֵי פלוס נים.

2. א. האחיר שְׁלִימָתִי בַּעֲבוּר עֶשְׂרִים וארבעת העפרונות האלה הוא תסעה

קל'ט.

ב. האחיר שְׁלִימָתִי בַּעֲבוּר עֶשְׂרִים וארבעה העפרונות האלה תסעה קל'ט.

ג. האחיר שְׁלִימָתִי בַּעֲבוּר עֶשְׂרִים וארבע העפרונות האלה תסע קל'ט.

ד. האחיר שְׁלִימָתִי בַּעֲבוּר עֶשְׂרִים וארבעת העפרונות האלה תסע קל'ט.

3. א. אבוא לַבְּקֵר אַצְלָכֶם בַּעֲשָׂרִים וְרִבְעִי בַּחוּדֶה.

ב. אבוא לַבְּקֵר אַצְלָכֶם בַּעֲשָׂרִים וארבעה בַּחוּדֶה.

ג. אבוא לַבְּקֵר אַצְלָכֶם בַּעֲשָׂרִים וְרִבְעִי בַּחוּדֶה.

ד. אבוא לַבְּקֵר אַצְלָכֶם בַּעֲשָׂרִים וארבעה בַּחוּדֶה.

4. א. נבחנו בשמות המקצועות החשובים.

ב. נבחנו בשמות המקצועות החשובים.

ג. נבחנו בשמות המקצועות החשובים.

ד. נבחנו בשמות המקצועות החשובים.

5. א. בפסטיבל הלאר השלושה לכה שיר מספר שבע.

ב. בפסטיבל הלאר השלושי לכה שיר מספר שבעה.

ג. בפסטיבל הלאר השלושה לכה שיר מספר שבעה.

ד. בפסטיבל הלאר השלושי לכה שיר מספר שבע.

6. א. שאנו את שלוש הבנות מהם חמשת החושים.

ב. שאנו את שלוש הבנות מהם חמשת החושים.

ג. שאנו את שלוש הבנות מהם חמשת החושים.

ד. שאנו את שלוש הבנות מהם חמשת החושים.

7. א. בראשון בספטמבר קראתי את החומר הלה ארבע פעמים.

ב. באחד בספטמבר קראתי את החומר הלה ארבעה פעמים.

ג. באחד בספטמבר קראתי את החומר הלה ארבע פעמים.

ד. בראשון בספטמבר קראתי את החומר הלה ארבעה פעמים.

8. ביישוב זה דרים

א. ארבעים ושיש אלף ושמונה מאות תושבים.

ב. ארבעים ושישה אלף ושמונה מאות תושבים.

ג. ארבעים ושישה אלף ושמונה מאות תושבים.

ד. ארבעים ושיש אלף ושמונה מאות תושבים.

9. א. שיר מספר שנים בפסטיבל הוא שירו העשרים וארבע של המשורר הצעיר.

ב. שיר מספר שנים בפסטיבל הוא שירו העשרים וארבעה של המשורר הצעיר.

ג. שיר מספר שנים בפסטיבל הוא שירו העשרים וארבע של המשורר הצעיר.

ד. שיר מספר שנים בפסטיבל הוא שירו העשרים וארבעה של המשורר

הצעיר.

10. קנינו כרטיסים

א. בשורה החמישית בכיסא שלוש עשרה.

ב. בשורה החמש בכיסא שלוש עשרה.

ג. בשורה החמישית בכיסא שלוש עשר.

ד. בשורה חמש בכיסא שלוש עשר.

11. א. קנינו את עשרים ושמונה הצטים בחנות שברחוב השלישי מכאן.

ב. קנינו את עשרים ושמונת הצטים בחנות שברחוב השלישי מכאן.

ג. קנינו את עשרים ושמונה הצטים בחנות שברחוב השלישי מכאן.

ד. קנינו את עשרים ושמונה הצטים בחנות שברחוב השלישי מכאן.

12. חברי יחול את יום ההולדת

א. השש עשרה בעשרים וחמישי במאי.

ב. הששה עשר בעשרים וחמישה במאי.

ג. השש עשרה בעשרים וחמש במאי.

ד. הששה עשר בעשרים וחמישי במאי.

13. מספר המנוי שלי הוא

א. אחת, שבע, ארבע, שמונה.

ב. אחת, שבע, ארבע, שמונה.

ג. אחת, שבעה, ארבעה, שמונה.

ד. אחד, שבע, ארבע, שמונה.

14. ללשכת העבודה ה'יצו החודש

א. כְּשֶׁבָּעַת אלפים שמונה מאות חמישים ושלוש מובטלות ומובטלים.

ב. כְּשֶׁבָּעַת אלפים שמונה מאות חמישים ושלוש מובטלות ומובטלים.

ג. כְּשֶׁבָּעַת אלפים שמונה מאות חמישים ושלוש מובטלות ומובטלים.

ד. כְּשֶׁבָּעַת אלפים שמונה מאות חמישים ושלוש מובטלות ומובטלים.

15. א. בעשרים וּשְׁמוֹנֶה חודש תתק"ט בחינת הבטחות בלשון.
ב. בעשרים וּשְׁמוֹנֶה חודש תתק"ט בחינת הבטחות בלשון.
ג. בעשרים וּשְׁמוֹנֶה חודש תתק"ט בחינת הבטחות בלשון.
ד. בעשרים וּשְׁמוֹנֶה חודש תתק"ט בחינת הבטחות בלשון.
16. א. בסרט ישבנו בשורה שמונה עשרה בכיסא עשרים וארבע.
ב. בסרט ישבנו בשורה שמונה עשרה בכיסא עשרים וארבע.
ג. בסרט ישבנו בשורה שמונה עשרה בכיסא עשרים וארבע.
ד. בסרט ישבנו בשורה שמונה עשרה בכיסא עשרים וארבע.

17. מחיר השמן צלה פי

- א. שתי, כלומר בחמישה שקלים.
ב. שני, כלומר בחמישה שקלים.
ג. שתי, כלומר בחמישה שקלים.
ד. שני, כלומר בחמישה שקלים.
18. א. עשרים ושש הבנים שבכיתה נכחו בשיעור בעשרים וארבעה חודש.
ב. עשרים ושש הבנים שבכיתה נכחו בשיעור בעשרים וארבעה חודש.
ג. עשרים ושש הבנים שבכיתה נכחו בשיעור בעשרים וארבע חודש.
ד. עשרים ושש הבנים שבכיתה נכחו בשיעור בעשרים ורביעי חודש.
19. א. בני יחול את יום הולדתו השש עשר בארבעה באוקטובר.
ב. בני יחול את יום הולדתו השש עשר ברביעי באוקטובר.
ג. בני יחול את יום הולדתו השש עשרה בארבעה באוקטובר.
ד. בני יחול את יום הולדתו השש עשרה בארבע באוקטובר.
20. א. בהצגה ישבנו בשורה שש בכיסא פלוס עשרה.
ב. בהצגה ישבנו בשורה שש בכיסא פלוס עשר.
ג. בהצגה ישבנו בשורה שש בכיסא פלוס עשר.
ד. בהצגה ישבנו בשורה שש בכיסא פלוס עשרה.

תרגיל ב – סמנו את התשובה הנכונה

1. א. מעשרים ושלשים ביו"ל וצד עשרים וחמישי בו יתקיים פסטיבל כרמיאל.
ב. מעשרים ושלשה ביו"ל וצד עשרים וחמישה בו יתקיים פסטיבל כרמיאל.
ג. מעשרים ושלש ביו"ל וצד עשרים וחמש בו יתקיים פסטיבל כרמיאל.
ד. מעשרים ושלש ביו"ל וצד עשרים וחמישי בו יתקיים פסטיבל כרמיאל.
2. א. פגשתי את ארבע התלמידים באוטובוס עשרים ותשע.
ב. פגשתי את ארבעת התלמידים באוטובוס עשרים ותשיצי.
ג. פגשתי את ארבע התלמידים באוטובוס עשרים ותשעה.
ד. פגשתי את ארבעת התלמידים באוטובוס עשרים ותשע.
3. א. אחיר שלש החוברות גדול כי שבצ ממחיר הספר.
ב. אחיר שלשת החוברות גדול כי שבצ ממחיר הספר.
ג. אחיר שלש החוברות גדול כי שבצה ממחיר הספר.
ד. אחיר שלשת החוברות גדול כי שבצה ממחיר הספר.
5. א. הפלגת החודשים האחרונים קניתי אחד עשר עטים.
ב. הפלגת החודשים האחרונים קניתי אחד עשרה עטים.
ג. הפלגת החודשים האחרונים קניתי אחד עשר עטים.
ד. הפלגת החודשים האחרונים קניתי אחת עשרה עטים.
6. א. מדוע לא עשית תרגיל שמונה בצמוד חמש עשרה?
ב. מדוע לא עשית תרגיל שמונה בצמוד חמישה עשר?
ג. מדוע לא עשית תרגיל שמונה בצמוד חמש עשרה?
ד. מדוע לא עשית תרגיל שמונה בצמוד חמישה עשר?
7. א. שיר מספר אחת לכה במקום שני בפסטיבל הלמר התשיצי.
ב. שיר מספר אחת לכה במקום שני בפסטיבל הלמר התשיצי.
ג. שיר מספר אחד לכה במקום שני בפסטיבל הלמר התשיצי.

ד. שיר מספר אחד לכה במקום שני בפסטיבל הלואר התשיעי.

8. א. הקונה השמונה עשר לכה בשמונה מאות חמישים ושנים שקלים.
ב. הקונה השמונה עשרה לכה בשמונה מאות חמישים ושנים שקלים.
ג. הקונה השמונה עשר לכה בשמונה מאות חמישים ושנים שקלים.
ד. הקונה השמונה עשר לכה בשמונה מאות חמישים ושנים שקלים.

9. א. שבעת אלפים נשים השתתפו בצעדת ארבעת הימים.
ב. שבעת אלפים נשים השתתפו בצעדת ארבעת הימים.
ג. שבעת אלפים נשים השתתפו בצעדת ארבע הימים.
ד. שבעת אלפים נשים השתתפו בצעדת ארבע הימים.

10. א. לפגישה הניצו שנים מארבעת המאות החדשות.
ב. לפגישה הניצו שנים מארבעת המאות החדשות.
ג. לפגישה הניצו שנים מארבע המאות החדשות.
ד. לפגישה הניצו שנים מארבע המאות החדשות.

11. א. יסבתי צמח בשורה תשע.
ב. יסבתי צמח בשורה תשעה.

12. א. רק בחנות השמונה ראיתי את שמונה הבובות שחיפתי.
ב. רק בחנות השמונה ראיתי את שמונת הבובות שחיפתי.
ג. רק בחנות שמונה ראיתי את שמונת הבובות שחיפתי.
ד. רק בחנות שמונה ראיתי את שמונה הבובות שחיפתי.

13. א. בצמוד חמש עשרה תמצאו את הכתובות של עשרים וחמש הבציות.
ב. בצמוד חמישה עשר תמצאו את הכתובות של עשרים וחמישה הבציות.

ג. בעמוד חמישה עשר תמצאו את הפתרונות של עשרים וחמש הבעיות.
ד. בעמוד חמש עשרה תמצאו את הפתרונות של עשרים וחמש הבעיות.

14. א. בחודש השביעי המדד עלה בשני אחוזים וחצי.

ב. בחודש השבעה המדד עלה בשנים וחצי אחוזים.

ג. בחודש שבעה המדד עלה בשני אחוזים וחצי.

ד. בחודש שבע המדד עלה בשנים וחצי אחוזים.

סמיכויות:

צירוף סמיכות יוצר משל אחד משתי מילים.

דוגמה לצירופים מוכרים: גן-ילדים, בית-ספר, עורק-דין.

צירוף סמיכות נקרא מצרף של שם ותואר.

דוגמה לצירוף שם ותואר שכיח: טלפון נייד.

בצירוף סמיכות המילה הראשונה נקראת נסמך והשניה סומך.

אחד מסימני ההיכר של צירוף סמיכות הוא שניתן בדרך כלל להוסיף ה' הידיעה לסומך.

למשל: בית-ספר או בית-**ה**ספר

ואילו בצירוף של שם ותואר נוסף ה' הידיעה לשתי המילים

ואם נהפוך לרבים את שתי המילים שבצירוף:

טלפון נייד או **ה**טלפונים **ה**ניידים.

סימן היכר נוסף הוא שבדרך כלל את הנסמך ניתן להפוך למילה ברבים, והסומך לא משתנה.

למשל: בית-ספר או בתי-ספר

לציתים קרובות משתנה צורת ההגייה של הנסמך. לא נאמר בתי-ספר
ספר אלא בתי-ספר.

תרגילים:

הבחינו בין צירופי הסמיכות לצירופי שמ ותואר בצירופים הבאים:

הצירוף	סוג הצירוף
מחשב נייד	
אן ירקות	
בגדי שבת	
טלפון קווי	
היט התיכון	
עבודת בית	
משחק ילדים	

מלאו את טבלת הסמיכויות כך שבכל שורה נקבל גם את צורת
היחיד וגם את צורת הרבים של כל צירוף:

צירוף סמיכות ביחיד	צירוף סמיכות ברבים
בן אדם	
	קופסאות פח
קופת חיסכון	

אוצרות טבע	
	שואר המתחם
תלמידי הכיתה	
	בית כנסת

עדכוני לשון – ענת בנטוב

כתיבת תוכנית ישנה מארג שפה: אילת כ"ץ וזיוה אילני